

An abstract painting by Jan Battersmann, featuring a vibrant and complex composition of bold, expressive brushstrokes. The color palette is dominated by bright yellow, deep blue, and rich red, with accents of green and white. The forms are organic and fluid, suggesting a sense of movement and energy. The overall effect is one of dynamic contrast and emotional intensity.

NOBILIS CAHIER 1

Jan Battersmann (1909-1999)
in de schaduw van Cobra

50 ste Linogravure 40/6

Jean Battenarm

TEN GELEIDE

Dit eerste Nobilis Cahier is gewijd aan de kunstschilder-graficus Jan Battermann (1909-1999), wiens artistieke nalatenschap en kunstenaarsarchief een belangrijke plaats in neemt in de collectie van de Stichting Nobilis.

Het tweede Nobilis Cahier handelt over het werk van de kunstschilder-graficus-boek-illustrator Johannes Mulders (1899-1989), wiens werk sinds de oprichting van de Stichting in 1991 al een wezenlijk onderdeel vormt van het Stichtingsbezit. Het derde Nobilis Cahier in 2012 besteedt aandacht aan het werk van een groep van vijf grafici, die bijeen worden gebracht in een tentoonstelling *Verscheidenheid in hoogdruk* in Galerie Hoogenbosch Gorredijk, te weten Antje Veldstra, Hélène Smit, Toon Wegner, Cees Andriessen en Peter Lazarov.

Het doel van de Cahiers is tweeledig: in de eerste plaats doen de Cahiers dienst als catalogi bij tentoonstellingen uit de collectie van de Stichting Nobilis en in de tweede plaats geeft deze serie zicht op de rijke grafiekcollectie van de Stichting Nobilis. Daarnaast voert de Stichting de grootste particuliere collectie originele blokken en platen en de bijbehorende prenten. De collectie telt zo'n tweeduizend van deze dragers van prenten, waarin de grafici hun prent hebben gegraveerd of gesneden.

De Stichting beheert daarnaast een grote verzameling kunstboeken en -tijdschriften en enkele kunstenaarsarchieven. De ANBI-status van de Stichting geeft extra mogelijkheden in de verwerving van aanwinsten in de collectie, waardoor het aantrekkelijk is om ook in natura aan de Stichting te schenken. Deze serie Cahiers kan ook bijdragen aan de bekendheid van de Stichting, waardoor ook toekomstige verwervingen mogelijk worden. Tot slot voert de Stichting een eigen programma van boekuitgaven uit op het terrein van de beeldende kunst als resultaat van studie en onderzoek naar de eigen collectie, maar ook naar die van derden. Uiteindelijk zal de collectie deel gaan uitmaken van het Openbaar kunstbezit in ons land. Tot die tijd organiseert de Stichting uit eigen collectie tentoonstellingen en verleent bruiklenen op aanvraag.

Samenwerking met anderen is voor een kleine stichting een levensvoorwaarde. Het eerste Nobilis Cahier verschijnt in samenwerking met Exlibriswereld, Nederlandse vereniging voor exlibris en andere kleingrafiek, met de tentoonstellingscommissie van het gemeentehuis in Oostzaan, met Kunsthandel en Lijstenmakerij Rob Staphorsius en met financiële hulp van het Krijt Hulpfonds, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting en een fonds in Noord-Holland dat niet nader genoemd wil worden en tot slot met steun van de gemeente Oostzaan. Alle leden van Exlibriswereld ontvangen dit Cahier ten geschenke ter gelegenheid van de 65-ste verjaardag van haar organisatie.

In de 2003 organiseerde de Stichting Nobilis een grote Battermann-tentoonstelling in Open Stal Oldeberkoop (zie foto pag. 9). Toen ook samen met Rob Staphorsius uit Westzaan. Thans is gekozen voor een tentoonstelling in het gemeentehuis van Oostzaan, waar in 1987 opmerkelijke aandacht werd gegeven aan het werk van Jan Battermann. De gemeente kocht vijf monumentale olieverfschilderijen aan van de Amsterdamse kunstenaar, waarvan er drie in de raadszaal hangen. Hij kreeg ook twee grafiekopdrachten: voor een kleurrijk exlibris voor de gemeente Oostzaan en een prent voor inwoners, die in Oostzaan in het huwelijk traden (zie pag. 6). Tot slot werd de raadszaal naar hem genoemd.

Na het overlijden van Jan Battermann in 1999 kocht de Stichting Nobilis uit de ateliernalatenschap van de kunstschilder-graficus de originele blokken en platen, de prenten, ontwerpen, een zelfportret in olieverf, een gouache, een tafel met Battermann-motief, plakboeken, foto-albums en briefwisselingen. Later werd de collectie door de royale hulp van graficus Theo Vosseveld verrijkt met een groot olieverf uit 1965 *Compositie* (pag. 8). Een hartewens ging daarmee in vervulling. Ook werd de collectie blokken en platen van Battermann behoorlijk uitgebreid door aankopen van de collecties Peijnenburg, Souverein, Rhebergen, Schelling, Blokland, De Haas-van Riemsdijk, W.K. de Bruijn, maar ook door een schenking van Jos en Agaath van Waterschoot (uit de collectie Agatha Heeren).

De uitgave van het eerste Nobilis Cahier markeert ook de viering van de schenking van de collectie kleingrafiek van Jan Battermann, die dit jaar wordt overgedragen door ondergetekende aan de Stichting Nobilis. Daarom ook dat de nadruk in deze publicatie vooral zal liggen op het grafisch werk van de kunstenaar, die toch bij voorkeur graag kunstschilder wilde zijn.

Voor deze uitgave tekent Sijtze Veldema van Stilet Vormgeving weer voor de fotografie van alle werk van Battermann en voor de opmaak van de publicatie. Hij koos als letters Big Vesta en Neue Swift van de Nederlandse letterontwerper Gerard Unger (Arnhem, 1942). Het bestuur van de Stichting Nobilis is zich terdege bewust van het feit dat het voortreffelijke talent van Sijtze Veldema de schijnwerpers vol op het werk van Battermann zet. En als iemand dat verdient dan is dat de bescheiden maar toch ook wel een beetje eigennuttige Jan Battermann, die tot op hoge leeftijd en tot op de laatste dag aan zijn oeuvre bleef werken. Het Cahier werd gedrukt door het grafisch bedrijf van de Koninklijke Van Gorcum BV in Assen.

Als dit Cahier en de tentoonstelling bijdragen tot verdere studie naar en meer aandacht voor het werk van Jan Battermann dan is het project zonder meer geslaagd te noemen. En Battermanniakken kunnen zich altijd in verbinding stellen met de Stichting Nobilis (Lange Akker 24, 8431 PG Oosterwolde).

Tot slot draag ik dit Cahier op aan Jan Rhebergen (1915-2002), vriend en promotor van het werk van Battermann en wens ik lezer en kijker er veel genoegen mee.

*Namens het bestuur van de Stichting Nobilis en
het bestuur van Exlibriswereld, vereniging voor exlibris en andere kleingrafiek,*

Pieter Jonker

Foto Jan Battermann, z.j., fotograaf onbekend.

IN DE SCHADUW VAN COBRA

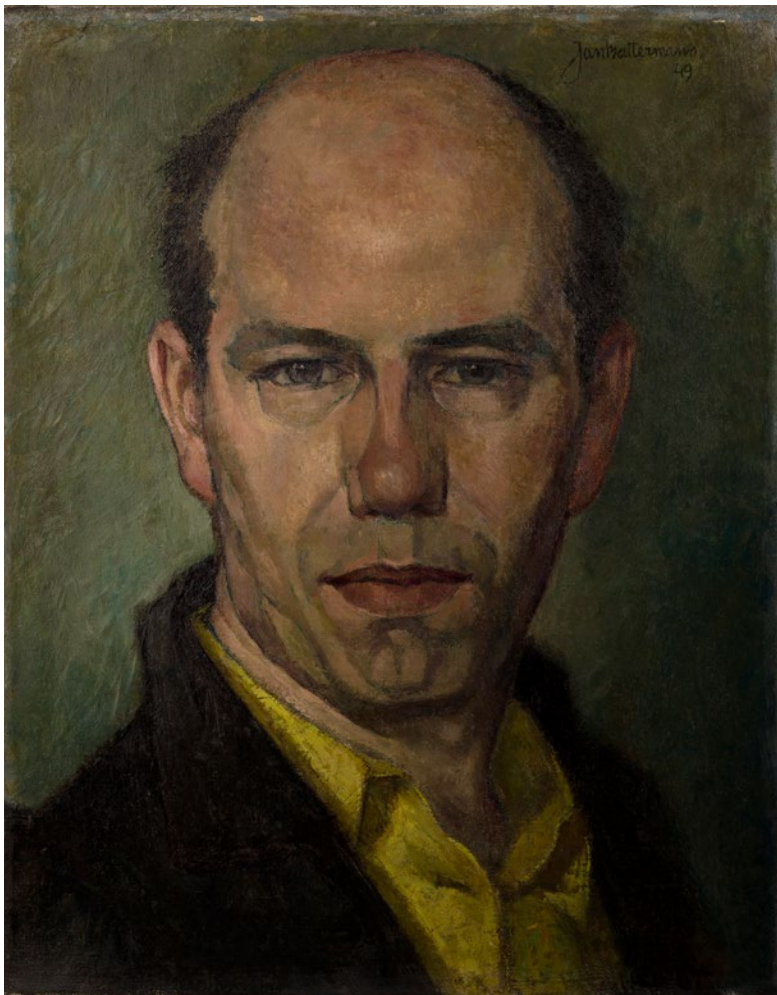
NOBILIS CAHIER 1

Jan Battermann (1909-1999)
in de schaduw van Cobra

Een prikkelende titel vindt u ook niet? Maar niet zonder reden. Jan Battermann vertelde mij tijdens één van mijn schaarse bezoeken aan de Bos en Lommerweg in Amsterdam een verhaal dat mij altijd is bij gebleven. Ik had gevraagd of ik samen met Peter Lazarov een bezoek bij hem af mocht leggen om Peter een portret van hem te laten tekenen (pag. 195 van *De prentkunst van Peter Lazarov*, Oosterwolde, 2011). Hij stemde in. In de loop der jaren had ik op die manier tijdens mijn portretopdrachten van bekende Nederlandse grafici altijd een goed gesprek met de gastheer of gastvrouw, die toch een poos stil moest blijven zitten als model. Dan kon ik mooi mijn vragen kwijt over hun werk en over hun leven als kunstenaar. Twee vliegen in één klap. Jan Battermann vertelde het opmerkelijke verhaal hoe hij na huisschilder geweest te zijn nog op latere leeftijd in 1938 verschillende opleidingen ging volgen. Dat werd vooral ook door zijn vrouw Willy van der Graft gestimuleerd, die toen als kostwinner moest gaan werken. Meer daar over leest u op pag. 44-45 in een fragment van de lezing die Jan Rhebergen hield op 14 maart 1966 in de Lutherse kerk in Amsterdam. Battermann was al een flink stuk ouder dan de gemiddelde student aan de Rijksakademie in Amsterdam. En toen vervolgde Jan Battermann zijn verhaal met: 'Karel Appel was één van mijn studiegenoten op de Rijksakademie en toen Karel Appel na de oorlog betrokken raakte bij het initiatief van het stichten van de groep rond Cobra vroeg hij mij om ook mee te doen. Ik werkte graag figuratief en abstract naast elkaar. Karel Appel had echter één strenge voorwaarde. Als ik me aan wilde sluiten, mocht ik niet meer werken maken die honderd procent figuratief waren. Dat kon ik niet accepteren en ik bedankte voor de eer. Ik wilde mijn eigen vrijheid, mijn eigen weg volgen.'

Het is voorstelbaar dat Battermann deze keuze maakte als je kijkt naar de kwaliteiten van zijn figuratieve werk uit die periode. Als voorbeeld is hier een afbeelding geplaatst van

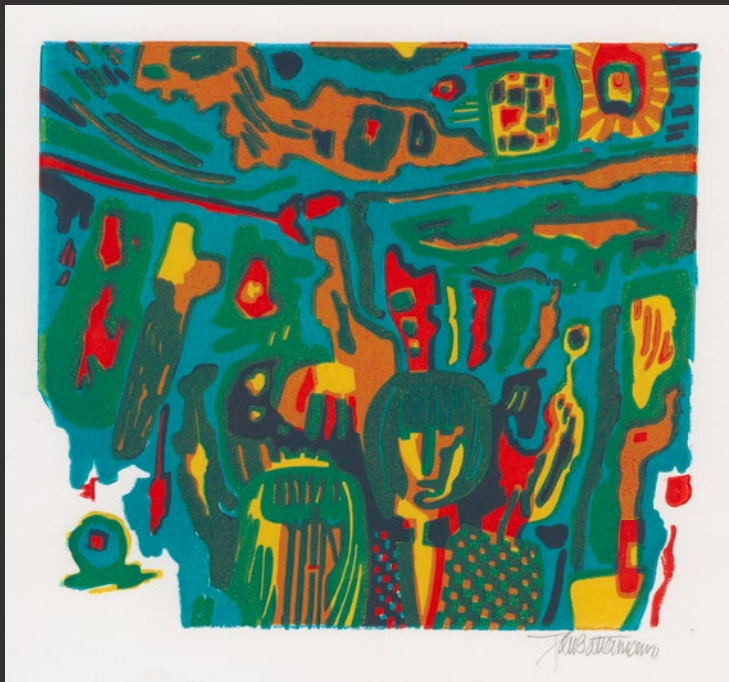

Zelfportret Jan Battermann,
olieverf, 1949, 340 x 272 mm, sinds
1999 collectie Stichting Nobilis.

een zelfportret van Battermann uit 1949 uit het bezit van de Stichting Nobilis. Als je de grote gave hebt zo'n prachtig doek te maken als top-punt van figuratie en je tegelijkertijd ook heerlijk kunt uitleven in modern en abstract werk, waar de lust van het werken van afspat, dan kan ik me voorstellen dat je niet wilt kiezen, maar ook niet kunt kiezen. Soms heb je het gevoel dat het talent voor en de beheersing van de technieken van het figuratieve werk Jan Battermann levenslang parten hebben gespeeld, ook en vooral in de grafiek. De worsteling gold overigens ook de keuze tussen het beoefenen van de schilderkunst en het beoefenen van de grafische kunst. Het liefst was hij vooral kunstschilder, maar nadat Cor de Wolff (1889-1963) hem inspireerde om tijdens een ziekbed ook de grafische kunst te gaan beoefenen ontwikkelde hij zich ook als een kundig en veel gevraagd graficus. Toch liet hij belangrijke opdrachten gaan. Zo ging hij in 1969 niet in op het verzoek van Piet Janssens uit Lier, die hem benaderde om werk aan te leveren voor een Battermann-map in de prachtige serie *De bladen voor de grafiek*, waar Lou Strik in 1968 wel aan meedeed. Antoine Rousseau vroeg hem in 1972 dertien houtgravures te leveren voor een Battermann-kalender voor de farmaceutische afdeling van S.A. des Unines Destree. Een goed betaalde opdracht liet hij schieten. Hij vroeg eerst wel uitstel om een kalender voor 1974 te mogen maken, maar die werd uiteindelijk gemaakt door zijn vriend en collega Emil Kotrba uit

Praag. Met de uitgever van de reeks *Pen en Burijs*, Frits Haans, had hij een moeizame relatie. Uit bewaard gebleven correspondentie blijkt dat hij vaak zijn opdrachten voor kleingrafiek vooruitschuift, er nog niet aan toekomt. Ik vermoed dat zijn schilderijen en zijn andere activiteiten binnen de kunstenaarsverenigingen altijd prioriteit kregen. Het heeft wellicht ook te maken met die worsteling tussen figuratief en abstract werken. De wereld van de kleingrafiek is het meest conservatieve bolwerk als het om kunstbeleving gaat. Er zijn maar enkele opdrachtgevers die voluit achter zijn abstracte, meerkleurige kleingrafiek staan, te weten Will en Egbertien van Rossum, Jan Rhebergen en Frits en Ton Haans.

En toch kan Jan Battermann als geen ander ook prachtige figuratieve kleingrafiek maken, maar sommige opdrachtgevers zijn hinderlijk pietluttig in hun wensen en verlangens en laten geen ruimte voor de kunstenaar, die natuurlijk ook vrij schepend wil zijn. Zelfs in toegepaste grafiek.

Driekleuren linogravure met de tekst: U aangeboden ter gelegenheid van Uw huwelijksvoltrekking in het gemeentehuis van Oostzaan, 1987, opus 240, 155 x 175 mm.

Exlibris Gemeente Oostzaan, 1987, X2 + X3/5, opus 234, 150 x 115 mm.

In het atelier, litho, 1959, 320 x 370 mm.

Liggend naakt, droge naald, 1953,
96 x 140 mm.

zijn vriendin Bep Peeters. Jan Battermann heeft zijn vrouw Willy zijn leven lang op handen gedragen en ook tot het eind toe verzorgt. Dat was niet gemakkelijk, ze had Alzheimer. Gedurende hun leven waren er soms tegenslagen in hun beider gezondheid.

Het grote geld van Cobra ging aan Jan Battermann voorbij, maar hij schilderde dat het een lieve lust was, tot op hoge leeftijd en tot de laatste dag. In 1987 verkoopt hij vijf schilderijen aan de gemeente Oostzaan, waarvan de drie in de raadszaal niet alleen monumentale, moderne werken zijn maar zij stralen kracht en licht uit op een indrukwekkende wijze. Het zijn tijdloze en vitale schilderijen, die ook 25 jaar later niets aan belangrijkheid ingeboet hebben. Zij behoren tot het beste, dat ik tot nu toe van Jan Battermann heb gezien. Laat de gemeente Oostzaan tot in eeuwigde dagen zuinig zijn op dit werk! Opmerkelijk is het dat de laatste jaren her en der bij de betere kunsthandel in ons land steeds opnieuw schilderijen van hem opduiken, die nog steeds een goede prijs op moeten brengen. Alle schilderijen zijn verspreid en daarom moeilijk te achterhalen voor deze kleine bescheiden publicatie.

Soms zijn de schilderijen figuratief van aard. Zo bezitten Tjalling en Thea Vogelvangereen prachtig doek, dat men niet direct zou herkennen als een Battermann. Soms zijn de schilderijen pure abstractie en modern van toon, soms donker, soms licht. Als voorbeeld in deze publicatie het olieverfschilderij *Compositie*, 1965, uit het bezit van de Stichting Nobilis. Heel vaak zijn de schilderijen abstract en modern en tegelijkertijd herbergen ze figuratieve elementen. Zo komen vaak vrouwenfiguren in het werk van Battermann voor. Opmerkelijk is dat de doeken groter en groter worden en soms amper de trap af kunnen in de flat aan de Bos en Lommerweg. In de laatste jaren van zijn leven schildert hij veel. Amper droog komt er een busje aan rijden uit Den Haag, dat de schilderijen komt inladen. Toch heeft Battermann bij leven geen grote naam opgebouwd als kunstschilder. Met de kunstenaarsverenigingen, zoals De Brug, Sint Lucas en De Stuwing, waarin hij vaak ook bestuurlijk

Compositie, olieverf, 1965, 890 x 1040 mm. Verworven door de Stichting Nobilis door bemiddeling van Theo Vossebeld, Tilburg.